

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

ISSN:1301-3769

FEN EDEBİYAT DERGİSİ

VIII ORTAÇAĞ VE TÜRK DÖNEMİ
KAZILARI VE SANAT TARİHİ
ARAŞTIRMALARI SEMPOZYUMU
(26-28 Nisan 2004/Sakarya)

Sakarya University
Faculty of Arts and Science
The Journal of Arts and Science

Yıl/Year: 2005 Cilt/Volume: 7 Sayı/Number: 1

ERKEN OSMANLI MİMARİSİ'NİN EDİRNE'DE TİPİK BİR ÖRNEĞİ: EMİR HÜSEYİN (BADEMLİK) MESCİDİ¹

Mustafa Özer

Trakya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Edirne

Edirne'nin Osmanlı topraklarına katıldığı tarih tartışmalı olmakla birlikte, H. 762/M. 1361 yılı genel olarak kabul edilmektedir². Türkler'in eline geçmesiyle birlikte büyük imar faaliyetlerine sahne olan kent, İstanbul'un fethedildiği M. 1453 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne başkentlik yapmıştır. Osmanlı devlet adamlarının büyük önem verdiği Edirne, gerek başkent olduğu süreç içerisinde ve gerekse daha sonra, batıya (Balkanlara) yapılan fetih faaliyetleri için bir üs olmuştur.

Osmanlı Dönemi'nde kentlerinin kurulması ve gelişmesinde birinci derecede, hükümdar ve devlet üst yönetiminde bulunanlar rol oynamışlardır. Ayrıca bilginler, tüccarlar ve statü sahibi diğer kişiler de, kentlerin imar ve iskanında kurdukları vakıflarla önemli katkıda bulunmuşlardır. Osmanlı kentlerinin ana yerleşim alanı, sosyal ve fiziki unsuru konumundaki mahalle; genellikle bir dini yapının, imaretin ya da pazarın etrafında gelişmiş, bünyesinde çok sayıda evi barındıran bir birimdir. Mahalle kent hayatının fiziksel merkezi olduğu kadar, buralarda yaşayan bütün halkın katıldığı bir tarikatın, loncanın veya aynı dine mensup insanların yerel yaşama birimi olarak da düşünülebilir³.

Vakıf yoluyla kurulup yönetilen imaret sistemi, Osmanlı kentlerinin fiziki yapılarının oluşmasında, şekillenmesinde en etkili metotlardandır. Edirne'nin kuruluş ve gelişme sürecinde, vakıf-imaret sisteminin uygulandığı görülmektedir. Örneğin; Eski İmaret, Orta İmaret, Yeni İmaret, Beylerbeyi İmaret, Mezit Bey İmaret, Muradiye İmaret gibi imaret siteleri bu durumu yansıtan

¹ Bu bildirinin hazırlanmasında, Restoratör-Yüksek Mimar Hasan Turhan'ın yapıya ilişkin olarak hazırlanmış olduğu; rölöve, restitüsyon ve restorasyon projeleri ile teknik rapor esas alınmıştır. Söz konusu belgeleri kullanmama izin verdiği için kendilerine çok teşekkür ederim. Ayrıca, yapıya ait Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü arşivinde bulunan dosya üzerinde çalışmam sırasındaki ilgi ve yardımlarından dolayı kurum çalışanlarına müteşekkirim.

² Edirne'nin fethi ile ilgili farklı görüşler ve mevcut belgeler doğrultusunda H. İnalcık'ın ulaştığı sonuç için bkz. H. İnalcık, "Edirne'nin Fethi" *Edirne, Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s. 159

³ K. Ahmet Aru, *Türk Kenti*, İstanbul, 1998, s. 330; Ö. Lütfi Barkan, "Şehirlerin Teşekkül ve İnkişafı Tarihi Bakımından Osmanlı İmparatorluğunda İmaret Sitelerinin Kuruluşu ve İşleyişine Ait Araştırmalar", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. XXIII, S. 1-2 (Ekim 1962-Şubat 1963), İstanbul, 1963, s. 238-240; Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul, 1936, s. 103; J. S. Shaw, *History of the Ottoman Empire And Modern Turkey*, London, 1976, s. 162-163

uygulamalardandır. Bunun yanında merkezinde; mescit, zaviye, han, hamam olan ve bu tesisler etrafında gelişen, büyüyen mahalleler de birer kurucu niteliğindeki (Gazi Mihal Bey, Firuz Ağa, Şehabettin Paşa, Baba Timurtaş Bey, Ayşe Hatun, Mirimiran Sinan Bey, Evliya Kasım Paşa, Sitti Şah Sultan, Abdülhamid Lari, Şeyh Bedreddin Mahmud, Şahmelek Paşa, Gümlüoğlu, Devlet Şah Hatun, Fazlullah Paşa, Hadım Süleyman Paşa, Şeyh Şücaeddin Karamani, Hoca Sinan vd.) gibi önemli şahsiyetlerin kurduğu vakıflara bağlanmaktadır⁴.

Edirne, Osmanlı idaresine girdikten kısa bir süre sonra, büyük mahalleleri ve imar edilmiş semtleri ile önemli bir kent haline gelmiştir. XV. yüzyıldan itibaren ilk imaretler kale dışında, kenar semtlerde (Yıldırım, Malkoç Bey, Yakut Paşa, Muradiye, Kıyık, Darphane, Hıdırlık, Yahşi Fakih gibi) kurulmuş olmakla birlikte; Edirne’de yerleşen ilk Türkler, Roma-Bizans dönemlerinde olduğu gibi, kentin merkezi konumundaki “kale içi” nde yaşamışlardır. Başkent olmanın yanı sıra konumunun da sağladığı imkanlarla her bakımdan (nüfus, ticaret ve ekonomik bakımlardan) büyüyen kentte, imar faaliyetleri kale dışında da başlamış ve böylece yukarıda bazılarını belirttiğimiz yeni mahalle-semtler meydana gelmiştir⁵.

Bu çalışmada ele aldığımız Emir Hüseyin (Bademlik) Mescidi de, XV. yüzyılda kurulmuş olan ve kentin batısında, Edirne-Kapıkule yolunun sağında, Tunca Nehri’nin kuzeybatısında kalan Yıldırım Mahallesi’nde yer almaktadır. Edirne’deki Osmanlı dönemi eserlerini ele alan çalışmalarda yer verilmeyen yapıdan, Rifat Osman ve R. Melul Meriç birkaç cümleyle bahsetmektedirler⁶.

Emir Hüseyin Mescidi, Edirne’ye bağlı Yıldırım Mahallesi, Bademlik mevkii, Bademlik Caddesi ile Cami Sokağı’nın birleştiği yerde; 166 pafta, 963 ada, 33 parselde bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü’nün sorumluluğundaki eser, 1983 yılında tescil edilmiş olup, uzun süredir ibadete kapalıdır. Dolgu zemin üzerine oturan yapı, maruz kaldığı tahribatlar nedeniyle zaman içerisinde önemli ölçüde hasar görmüştür. Geçirmiş olduğu doğal afetler sonucu, beden duvarlarında derin çatlaklar meydana gelen eserin, orijinalde kubbe olan örtüsü ve iki bölümlü son cemaat yeri ile minaresi şerefeye kadar yıkılmış durumda iken, 1999 yılında restorasyonuna başlanmış ve bu çalışmalar halen devam etmektedir.

⁴ M. Tayyib Gökbilgin, *XV ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*, İstanbul, 1952, s. 20-64; M. Tayyib Gökbilgin, “Edirne Şehrin Kurucuları”, *Edirne, Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, 1965, s. 161-178

⁵ M. Tayyib Gökbilgin, *a.g.m.*, s. 162

⁶ Rifat Osman Tosyavi-zade, *Edirne Evkaf-ı İslamiye Tarihi, Camiler ve Mescidler*, C. 1, (Sad. Ü. Özsoy), Ankara, 1999, s. 96; R. Melul Meriç, “Edirne’nin Tarihi ve Mimari Eserleri Hakkında”, *Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri*, S. I, İstanbul, 1963, s. 467

Güneyinde haziresi ve bunun sokağa bakan güneybatı köşesinde de çeşmesi olduğu bilinen⁷ mescit, kare planlıdır (Çizim 1-2). Yapı orijinalde, üzeri pendentiflerle geçilen bir kubbeyle örtülü harimi, kuzeyinde iki bölümlü son cemaat yeri ve kuzeybatı köşesinde bulunan tek şerefeli minaresiyle anıtsal bir görünüme sahiptir. Ancak günümüzde, son cemaat yeri mevcut değildir.

İnşa malzemesi olarak düzgün kesme, kaba yonu ve moloz taş ile tuğla kullanılmıştır. Kemerler ile alınlıklarında, kubbede, geçişlerde, son cemaat yeri ve harim döşemesinde tuğla⁸; kapı ve pencere sövelerinde ise düzgün kesme taş görülmektedir. Yaklaşık 0. 95 m. kalınlığındaki beden duvarları ile minarede bir sıra taş ve iki sıra tuğlanın alternatif olarak örülmesiyle almaşık duvar tekniği yanı sıra, kaba yonu taşların iki yandan ikişer tuğlayla sınırlandırılmasıyla oluşan kasetleme tekniği uygulanmıştır. Oldukça geniş olan derzlerde ve örgüde bağlayıcı olarak kireç ile horasan harcı kullanılmıştır.

Mescidin doğu, güney ve batı cepheleri yapım malzemesi ve pencere düzeni bakımından hemen hemen aynı özelliklere sahiptir. Yalnız batı cephe, kuzey ucuna bitişik minare dolayısıyla doğu ve güney cephelerden farklı bir durum arzeder. Her üç cephe de, iki yandan ikişer tuğlayla sınırlandırılan kaba yonu taşların bir ve tuğlaların iki sıra halinde alternatif olarak örülmesiyle oluşturulmuştur. Cephelerin en üst seviyesinin örgüsünde ise, dört sıra halinde sadece tuğla kullanılmıştır. Doğru, güney ve batı cephelerin alt seviyelerde iki ve üstte de bir olmak üzere üçer pencere açıklığı vardır (Çizim. 3-5) (Fot. 1-4). Düşey dikdörtgen formlu alt sıra pencereleri 0. 92 x 1. 29 m. boyutlarında olup, lokmalı demir parmaklıklılıdır. Pencereler düzgün kesme taş söveli, düz lentolu ve sivri kemerli sağır alınlıklara sahiptir. Eksenden hafifçe yanda yer alan üstteki pencereler ise, sivri kemerli ve alçı şebekelidir. Bütün pencerelerin sivri kemerleri, cepheden hafifçe çöktürülmüş ve tuğlayla oluşturulmuş dikdörtgen çerçeve içerisine alınmıştır. Bir sıra testere dişi formunda tuğla kirpi saçakla sonlanan cephelerde, herhangi bir süsleme unsuruna rastlanmaz.

Kuzey cephe, gerek yapım malzemesi ve gerekse cephe düzeni bakımından diğer üç cepheden ayrılır (Çiz. 6) (Fot. 5-6). Cephenin alt seviyelerinde, diğer cephelerdeki gibi taş ve tuğlanın alternatif olarak örülmesiyle oluşturulmuş almaşık duvar tekniği görülürken, üst seviyelerde ise, deprem sonrası onarımını yansıtan karmaşık bir duvar örgüsü dikkati çekmektedir. Burada, son cemaat yeri kemer içlerinin dolgusunda da kullanılan kaba yonu taşlar ile

⁷ Günümüzde çeşme mevcut olmayıp, haziresi de oldukça bakımsız ve mezar taşlarından bazıları parçalanmış, bazıları da toprak altında kalmış durumdadır.

⁸ Yapının beden duvarlarında, kubbe ve kemerlerde kullanılan tuğlalar 14x 28 cm, harimin orijinal döşemesine ait olduğu düşünülen kare formlu olanları 28 x 28 cm ve yapının ikinci aşamasına işaret eden altıgen olanlarının çapı 25 cm, bir kenarının uzunluğu 14. 5 cm, kalınlığı ise 1, 5 cm dir. Bkz. Hasan Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, s. 5, 13

tuğlaların düzensiz bir şekilde uygulandığı gözlenmektedir. Günümüzde mevcut olmayan son cemaat yerinin de bitişik olduğu kuzey cephenin doğusunda, diğer cephelerin alt seviye pencereleriyle aynı karakterde, düzgün kesme taş söveli ve düz lentolu bir pencere; batısında ise, cepheden hafifçe taşıntılı, sağır alınlıklı ve sivri kemerli bir taç kapı vardır. Pencerenin, zaman içerisinde, büyük bir olasılıkla, 1751 depremi sonrasında mihraba dönüştürüldüğü anlaşılmaktadır⁹.

Bu dönüştürme sırasında, pencere kaba yonu taşla örülerek kapatılmış ve üzerine altı sıra mukarnasla dolgu tuğla bir kavsara eklenmiştir. Taç kapı ve sivri kemeri ile kemer köşeliklerinin dolgu malzemesi tuğladır. Taç kapının ortasında, düzgün kesme taş söveli ve basık kemerli harime giriş kapısı vardır. Basık kemerin üzerinde olması gereken inşa kitabesi ise mevcut değildir. Edirne'de 1751 yılında meydana gelen depremde önemli ölçüde hasar gördüğü belirtilen mescidin¹⁰ kuzey duvarında; son cemaat yerine ait iki büyük sivri kemer ile bu iki kemerin birleştiği noktada, bunlara oturan daha küçük üçüncü bir kemer vardır. Cephenin üst seviyelerinde ve kemerlerde ise tamamen tuğla malzeme kullanılmıştır. Diğer cepheler gibi, bir sıra tuğla kirpi saçakla sonlanan kuzey cephenin, depremden en fazla etkilendiği anlaşılmaktadır.

Kuzey cepheye bitişik son cemaat yerinin 1751 yılı depreminde yıkıldığı düşünülmektedir¹¹. Cephe üzerindeki mevcut kemer izleri ve yapılan araştırma kazısı sonucunda ortaya çıkarılan kare planlı ayak kalıntılardan son cemaat yerinin; iki bölümlü ve üzerinin güneyde harim duvarına, kuzeyde ise kare planlı üç ayağa binen sivri kemerlerin taşıdığı, pandantiflerle geçilen birer kubbe ile örtülü olduğu, döşemesinde altıgen formlu tuğla ve kayrak taşının kullanıldığı anlaşılmaktadır¹².

Basık kemerli harime giriş açıklığının günümüzde mevcut olmayan kapısının tek kanatlı ve ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Harim kare planlı olup, orijinalde pandantiflerle geçilen bir kubbeye örtülüydü. Ancak, 1751 tarihinde meydana gelen depremde yıkılan kubbe yerine, belirleyemediğimiz bir tarihte dıştan kiremit kaplı ve ahşap kuruluşlu kırma çatı yapılmıştır (Fot. 7-8). 1999 yılında başlayan restorasyon çalışmaları sırasında ise, mevcut kırma çatı sökülmüş ve yerine dıştan kurşun kaplı ve mevcut orijinal pandantiflerle geçilen ahşap bir kubbe yapılmıştır (Fot. 9). Yine bu çalışmalar sırasında harimde yapılan araştırma

⁹ Bkz. H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, s. 8

¹⁰ H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, s. 1

¹¹ H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, ay. yer.

¹² H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, s. 13

kazısında; üst kotta 25 cm çapında ve 14. 5 cm kenar uzunluğuna sahip altıgen, 30 cm alt kotta ise 28x28 cm ölçülerinde kare döşeme tuğlaları tespit edilmiştir. Temelde yapılan sağlamlaştırmalardan sonra zemin betonla kaplanmıştır. Harimin doğu ve batı duvarlarındaki alt seviye pencereleri arasında, dikdörtgen kesitli birer dolap nişi vardır. Bütün duvar yüzeyi horasan harçla sıvalı iken zamanla bazı yerleri dökülmüştür. Orijinalde var olduğu izlerden anlaşılan mahfili, günümüzde mevcut değildir. Harim duvarlarında, her 65-66 cm de, yatay doğrultuda bağlayıcı ahşap hatıl kullanılmıştır¹³. Ayrıca, basık kemerli kapı ve sağır alınlıklı sivri kemerleri olan alt sıra pencerelerinin, söve ve lentolarında da ahşap malzeme görülmektedir. Sivri kemerli üst seviye pencereleri ise içten alçı şebekelidir. Kemer ve pencerelerin çerçeveleri kahverengi boya ile vurgulanmıştır. Pencerelerin yanlarında, üzerlerinde ve pendentiflerde kahverengi boyanın tonlarıyla yapılmış bitkisel karakterli ve dinsel içerikli yazılardan oluşan duvar süslemeleri vardır. Eserin 1751 depremi sonrasındaki onarımı sırasında yapıldığını düşündüğümüz barok karakterli bu süslemeler arasında; S, C kıvrımları, vazoda çiçek, palmet ve rumilerden oluşan kompozisyonlar ile her bir pendentif yüzeyinde oluşturulan dairesel panolar içerisinde dinsel içerikli yazılar bulunmaktadır.

Güney duvarı ortasında yer alan mihrap nişi beşgen planlıdır (Fot. 10). Yüzeyden hafifçe taşınılı olan mihrap nişinin sivri kemeri, krem renkli boyayla oluşturulmuş geometrik bir çerçeve içerisine alınmıştır. Üç yandan yarım daire profilli ve kahverengi boyalarla belirginleştirilmiş silmelerle değişik genişlikte bordürlere ayrılmış olan mihrabın, doğu yandaki bordürlerinde meydana gelen kısmi sıva dökülmelerinden, iki farklı dönemde yapılmış kalem işi süslemeye sahip olduğu anlaşılmaktadır¹⁴. Mihrabın üst seviyelerinde, mevcut sıvanın altında, krem renkli bir zemin üzerine yapılmış olan bitkisel karakterli süslemelerin yapıyla çağdaş olduğunu düşünmekteyiz. Belirleyemediğimiz bir tarihte yapının geçirdiği onarım sırasında, bu süslemeler de sıvanmış ve üzerine, ikinci dönemi yansıtan kalem işi süslemeler yapılmış olmalıdır. Bu süslemelerin ağırlıklı olarak, mihrabı üç yandan kuşatan bordürlerden ortadaki en geniş bordür ile nişin üst seviyesinde yoğunlaştığı görülmektedir. Barok karakterli bu süslemeler, lacivert zemin üzerinde, kahverenginin değişik tonlarıyla yapılmıştır. S, C kıvrımları yanı sıra kenger yaprağı, palmet gibi motiflerin oluşturduğu kompozisyonu üstte, yatay bordürde dinsel içerikli bir yazı levhası kesmektedir. Mihrap kavsarasının hemen altında ise, yine barok etkili ve kahverenginin

¹³ H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, ay. yer.

¹⁴ Sayın Sadi Bayram, Fossati kardeşlerin Edirne'de bir çok eserin onarımında çalıştığını ve büyük bir olasılıkla incelediğimiz mescidin ikinci dönem süslemelerinin bu kardeşlerden birisi tarafından yapılmış olabileceğini ifade etmiştir. Kendilerini bu bilgiyi verdikleri için çok teşekkür ederim. İtalyan kökenli Gaspere ve Giuseppe Fossati kardeşler, özellikle İstanbul'da, XIX. yy. boyunca bir çok eser inşa etmişlerdir. Bkz. M. Sözen, *Cumhuriyet Dönemi Türk Mimarlığı*, Ankara, 1984, s. 5

değişik tonlarıyla oluşturulmuş bir perde kompozisyonu vardır. Yapının iç duvar yüzeylerinde karşılaştığımız iki farklı süsleme tabakasının kesin tarihini belirlemek mümkün olmamıştır.

Mescidin kuzeybatı köşesine bitişik olan minare¹⁵, kaba yonu taş ve tuğla ile almaşık teknikte inşa edilmiştir. Harimin kuzeybatı köşesindeki basık kemerli kapıyla girilen 40 basamaklı minarenin ilk yedi basamağı kaba yonu taş, sonrakiler ise tuğladandır. Bu durum minarenin kaideden sonraki kısmının orijinal olmadığını düşündürmektedir. Minarenin poligonal planlı kaidesinden, prizmatik üçgenlerle süslü pabuç kısmına, oradan da gövdeye geçilmektedir. Silindirik gövdede, pabuçtan itibaren üçüncü tuğla örgüsünden sonra bir silme vardır. Belirleyemediğimiz bir tarihte, şerefeden sonrası yıkılan minare, hazırlanan restorasyon projesi doğrultusunda, bu yılın başlarında tamamlanmıştır. Restorasyon projesine göre, minarenin şerefe altı dilimli (fitilli) olup, korkuluğu ise mermer levhalarla yapılmıştır. Gövdeyle aynı karakterde (taş ve tuğla ile almaşık teknikte) tamamlanan petekten sonra gelen külah ise kurşun kaplanmıştır.

Eserin banisine ve tarihlendirilmesine yarayacak inşa kitabesi, vakfiye veya mezar taşı gibi her hangi bir belgeye sahip değiliz. Mescidin güneyindeki hazirede bulunan mezar taşlarının pek çoğu, restorasyon çalışmaları sırasında toprak altında kalmış, yüzeyde olanlar üzerinde yaptığımız araştırmalarda ise tarihlendirmeye esas olacak bir bilgi edinilememiştir. Edirne'deki cami ve mescitler hakkında 1921 yılında bir eser hazırlayan Rıfat Osman yapıyla ilgili olarak; kargir duvarlı, ahşap çatılı, kiremit döşeli, tek minareli ve banisinin de Emir Hüseyin olduğu şeklinde bilgi vermektedir. İnşa tarihinin bilinmediğini bildiren Rıfat Osman, o dönem için bakımlı ve ibadete açık olan mescidin, minaresinin dış görünüşüne dayanarak H. 1000/M. 1591 tarihinden sonra yapılmış olabileceğini ileri sürmektedir¹⁶. R. Melul Meriç ise, mescidin banisinin Emir Hüseyin olduğunu ve 27. 03. 1939 tarihli Edirne Vakıflar Müdürlüğü'nün Edirne'deki vakıf eserlerinin durumuna ilişkin hazırladığı rapora göre satılmasına karar verilen eserler arasında yer aldığını ifade etmektedir¹⁷. Ahmet Badi ise mescidin adının Emir olduğunu; Emir Mescidi Mahallesi'nde, Yıldırım Caddesi'nde 16 numarada olduğunu, Emir Hüseyin adında bir kişi tarafından yaptırıldığını, ahşap çatılı, tek minareli ve harap olduğunu kaynak göstermeden bildirmektedir¹⁸. Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1983 yılında tescil edilen yapı için hazırlanan tescil fişinde; inşa tarihi olarak M. 1439 tarihi, bani olarak da Emir Hüseyin ismi kaynak belirtilmeden ileri

¹⁵ Minare hakkında bazı genel bilgiler için bkz. O. Onur, *Türk Mimari Vesikalarından Edirne Minareleri*, İstanbul, 1974, s. 52

¹⁶ Rıfat Osman, *a.g.e.*, s. 96

¹⁷ R. Melul Meriç, *a.g.m.*, s. 464, 467

¹⁸ Ahmet Badi, *Riyaz-ı Belde-i Edirne -Edirne Şehri Bahçeleri-(Edirne Şehri Tarihi)*, C. I, (Çev. R. Kazancıgil), İstanbul, 2000, s. 86

sürülmektedir¹⁹. Ayrıca söz konusu tescil fişinde mescidin; harap ve ahşap çatılı olduğu, minaresinin şerefeden yukarısının yıkılmış olduğu ve onarılması gerektiği de ifade edilmektedir. Restoratör-Yüksek Mimar Hasan Turhan'ın yapıya ilişkin hazırlamış olduğu Rölöve ve restitüsyon raporunda mescidin, Emir Hüseyin tarafından M. 1422 yılında yaptırıldığı, çevreden alınan bilgiler doğrultusunda ifade edilmektedir²⁰.

Emir Hüseyin Mescidi'nde uygulanan plan tipi, inşa malzemesi ve (almaşık ve kasetleme) tekniği, Osmanlı Mimarisi'nin erken dönemlerinde, XIV. -XV. yüzyıllarda yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır²¹. Mescidin beden duvarları ve kemerlerinde görülen 14x 28 cm ölçülerindeki tuğlalar, Osmanlı Mimarisi'nde özellikle XIV. yüzyılda yoğun bir şekilde kullanılmıştır. İki sıra tuğla ve bir sıra kaba yonu taşın alternatif olarak uygulanması ile taşın iki yandan ikişer tuğlayla sınırlandırılması da, yine XIV. -XV. yüzyıllarda çok fazla tercih edilen duvar yapım tekniği olup, en yoğun uygulamaları Edirne'deki eserlerde karşımıza çıkmaktadır²². Ayrıca, yapının beden duvarlarının örgüsünde gördüğümüz geniş derz ve cepheyi üstten sınırlandıran testere dişi formundaki tuğla kirpi saçak uygulaması da, Erken Osmanlı mimarisinin genel karakterine uygunluk göstermektedir²³. Emir Hüseyin (Bademlik) Mescidi'nin plan, mimari, malzeme ve teknik bakımlardan XIV. -XV. yüzyıl Osmanlı Mimarisi'nin özelliklerini yansıtmayı, inşa tarihinin XIV. yy. sonu-XV. yy. ilk yarısı olabileceğini düşündürmektedir. Edirne'nin M. 1361 yılında Osmanlı idaresine girmesi ve mescidin bulunduğu mahallenin XV. yüzyılın başından itibaren kurulmaya-gelişmeye-şenlenmeye başlamış olması da bu görüşümüzü destekler niteliktedir. Ancak, yapıya ismini veren Emir Hüseyin'in kim olduğu konusunda kaynak ve yayınlarda her hangi bir bilgi bulunamamıştır. Arşivlerde yapılacak araştırmalarla eserin banisinin kimliği ve kesin inşa tarihinin belirleneceği umudundayız.

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün sorumluluğunda olan eser, Edirne'nin maruz kaldığı bir çok doğal afetten etkilenmiştir. Yapının özellikle 1751 ve 1952 yıllarında Edirne'de meydana gelen depremlerde büyük hasar gördüğünü düşünmekteyiz. 1999 yılında hazırlanan restorasyon raporu ve mevcut eski fotoğraflarından anlaşıldığına göre eserin; iki bölümlü son cemaat yeri, harim kubbesi ve minaresinin şerefeden yukarısı yıkılmış; beden

¹⁹ Vakıflar genel Müdürlüğü, Abide ve Yapı İşleri Dairesi, *Edirne-Merkez Bademlik (Emir Hüseyin) Camii Vakıf Eski Eser Fişi*, Ankara, 1983

²⁰ H. Turhan, *Edirne Bademlik Emir Hüseyin Bey Mescidi Rölöve ve Restitüsyon Raporu*, Edirne, 1999, s. 7

²¹ Aptullah Kuran, *The Mosque in Early Ottoman Architecture*, Chicago, 1968, s. 29-70, 202-205; Afife Batur, "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, S. 2, İstanbul, 1970, s. 189

²² Bkz. E. Hakkı Ayverdi, *İstanbul Mi'mari Çağının Menşesi*, Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri, 630-805 (1230-1402), I, İstanbul, 1966, s. 536; Afife Batur, a.g.m., s. 191 ve ekteki tablo.

²³ Afife Batur, a.g.m., s. 189-200

duvarları, minaresi ile pencerelerinde yarılma ve çatlaklar meydana gelmiştir. Dış cephelerdeki bu durum aynı şekilde içeride de mevcuttur. Yapıda tespit edilen dışarıya doğru açılmanın nedeni olarak, kubbenin çökmesi ve böylece duvarların üst seviyelerinde bağlantının kalmaması gösterilmektedir. Buna bağlı olarak ıslanan duvarlarda çatlaklara giren suyun donması da parçalanmalara ve ayrılmalara neden olmuştur. Yapının oturduğu zeminin dolgu toprak ve temelin belli seviyeye kadar moloz taş olması da, yapıdaki açılmaların nedenleri arasında görülebilir²⁴.

Belirleyemediğimiz bir tarihte kısmi bir onarım gördüğü anlaşılan eserin bu esnada beden duvarlarındaki çatlaklar çimento sıva ile kapatılmıştır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce 1999 yılında başlatılan ve halen devam eden restorasyon çalışmaları sırasında; zemin kotunun altında betonarme bir perde kuşakla temel güçlendirmesi yapılmış, beden duvarlarındaki çatlaklar epoksi takviyeli horasan harç enjekte edilerek doldurulmuş, dış cephelerin tahrip olan kısımları ile yıkılmış pencere lentoları ve kemerleri aslına uygun şekilde onarılmış, kubbenin oturduğu duvarların üst seviyelerinde betonarme bir hatıl atılarak sağlamlaştırma yoluna gidilmiş, minarenin mevcut olmayan şerefeden sonraki kısmı tamamlanmış, harimin orijinal olmayan ahşap kuruluşlu kırma çatısı kaldırılarak yerine dıştan kurşun kaplı ahşap bir kubbe yapılmıştır (Şek. 7-8). Harimde ise, beden duvarları temel seviyesinde içinde demir çubuklar bulunan betonla takviye edilerek sağlamlaştırılmış ve zemin betonarme kaplanmıştır. İçeride devam eden restorasyon çalışmalarında; cephe yüzeylerindeki sıva raspa edilerek orijinal sıva ve süsleme tabakasının ortaya çıkarılması, dolap ve pencerelerin sövelerinin ahşap malzemeyle tamamlanması, zeminin ahşap kaplanması, üst sıra pencerelerinin alçı içliklerinin takılması, bağdadi kubbenin ve yüzeylerdeki boşlukların horasan harçla sıvanması, kapı ve pencerelerin takılması planlanmaktadır. Orijinalde mescidin kuzeyinde var olduğu anlaşılan ancak, belirleyemediğimiz bir tarihte yıkılan iki bölümlü ve üzeri kubbe ile örtülü olması muhtemel son cemaat yerinin yeniden yapılması planlanmış olmasına rağmen, bilemediğimiz bir nedenle bundan vazgeçilmiştir. Yapının restorasyon çalışmaları tamamlandıktan sonra ise hazireyi de içine alacak şekilde, kaba yonu taş örgülü bir bahçe duvarı ve haziresinin temizliğinin yapılarak mezar taşlarının belgelenmesi ve sergilenmesi planlanmaktadır.

Türk Mimarisi'nde ilk uygulamaları Orta Asya ve İran'daki eserlerde görülen tek kubbeli yapılar, Anadolu Selçuklu Mimarisi'nde, özellikle Orta Anadolu'da yoğun bir uygulama alanı bulmuştur. Beylikler ve Erken Osmanlı dönemlerinde; kare planlı, tek kubbeli, minareli, kuzeyinde genellikle üç bölümlü son cemaat

²⁴ Bkz. Yapıya ilişkin olarak Prof. Müfit Yorulmaz'ın 13. 12. 1999 tarihinde hazırlamış olduğu ve Edirne Vakıflar Bölge Müdürlüğü Arşivi'nde bulunan, Emir Hüseyin Mescidi'ne ait Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon ve teknik rapordan oluşan klasördeki sekiz sayfalık statik rapor, s. 1-2

yeri bulunan ve Selçuklu mescitlerine göre daha büyük ölçekli cami-mescitler inşa edilmiştir. Başta Edirne olmak üzere Bursa, İznik, Amasya gibi önemli Osmanlı kentlerinde oldukça yaygın olan bu plan şeması; incelediğimiz Emir Hüseyin Mescidi'nde küçük bir değişikliklerle uygulanmıştır. Bu yapıda, bir çoğunun aksine iki bölümlü bir son cemaat yeri vardır. Plan ve mimari bakımlardan Edirne ve çevresi ile diğer Osmanlı yerleşimlerindeki çağdaş örneklerle büyük benzerlikler gösteren yapı, döneminin bütün özelliklerini yansıtmaktadır.

Osmanlı Mimarisi'nde Emir Hüseyin Mescidi'ne plan bakımından benzeyen örnekler arasında; Edirne'de Şehabettin Paşa Camisi (M. 1436-37) ²⁵, Selçuk Hatun Camisi (M. 1456) ²⁶, Kadı Bedreddin Camisi (M. 1529-30) ²⁷, Hızır Ağa Camisi (XVI. yy. ortaları) ²⁸, İstanbul Yavaşca Şahin Mescidi (M. 1470-71) ²⁹, İstanbul Üç Mihraplı Mescit (M. 1475-76) ³⁰, Bergama Laleli Camisi (M. XV. yy. ikinci yarısı-XVI. yy. başı) ³¹, Boyabat Ak Mescit (M. 1443-61) ³², Niş Kaleiçi Camisi (M. 1428-33) ³³, Üsküp Muslihuddin bin Abdulgani Camisi (M. 1548) ³⁴, Novi Pazar (Yeni Pazar) Altun Alem Camisi (M. 1549) ³⁵, Tirepçe Muslihuddin bin Abdulgani Camisi (M. 1550) ³⁶, Manastır Haydar Kadı Camisi (M. 1561-62) ³⁷ ve Kaçanık Sinan Paşa Camisi (M. 1594) ³⁸ belirtilebilir.

Erken Osmanlı Mimarisi'nin tipik uygulamalarından olan Edirne Emir Hüseyin (Bademlik) Mescidi; cephe düzeni, malzeme-teknik, süsleme, minaresinin konumu ve formu ile kubbeye geçiş unsurları bakımlarından da, başta Edirne olmak üzere İznik, Bursa, Amasya gibi kentlerdeki çağdaş örneklerle büyük benzerlikler göstermektedir.

Mescidin büyük ölçüde gerçekleşmiş olan restorasyon çalışmalarının en kısa zamanda tamamlanarak, güneyindeki

²⁵ A. Kuran, *a.g.e.*, s. 42

²⁶ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Fatih Devri, 855-886 (1451-1481)*, C. III, İstanbul, 1973, s. 216-17

²⁷ Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Abideleri*, İstanbul, 1949, s. 111-12; Sedat Bayrakal, *Edirne'deki Tek Kubbeli Camiler*, Ankara, 2001, s. 112-115

²⁸ E. Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)*, C. II, İstanbul, 1972, s. 395-96; S. Bayrakal, *a.g.e.*, s. 116-120

²⁹ E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s. 532, şek. 831

³⁰ E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, III, s. 511, şek. 797

³¹ Bozkurt Ersoy, *Bergama Camii ve Mescitleri*, Ankara, 1989, s. 38-39, şek. 14

³² Mehmet Özkarcı, *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri*, C. I, (A. Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erzurum, 1992, s. 92-96, şek. 25

³³ A. Andrejevič, *Islamska Monumentalna Umetnost XVI Veka u Jugoslaviji, Kupolne Camije*, Beograd, 1984, s. 27, 70, şek. 7, 38a

³⁴ Mustafa Özer, *Üsküp'te Türk Mimarisi (XIV. -XIX. yy.)*, Ankara, (Baskıda), s. 232-235, şek. 48

³⁵ A. Andrejevič, *a.g.e.*, s. 32, şek. 12

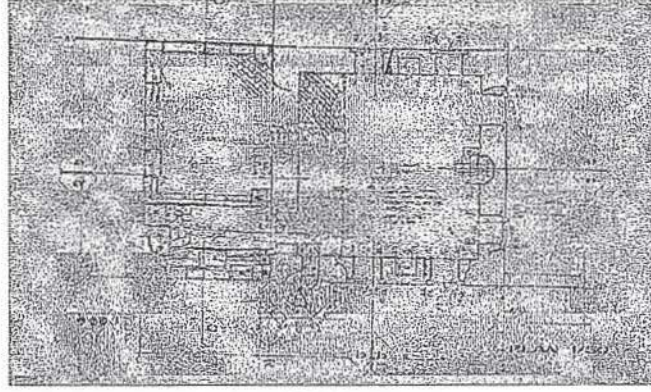
³⁶ A. Andrejevič, *a.g.e.*, s. 53

³⁷ E. Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri, Yugoslavya*, C. II, 3. Kitap, İstanbul, 1981, s. 98-99, şek. 1070

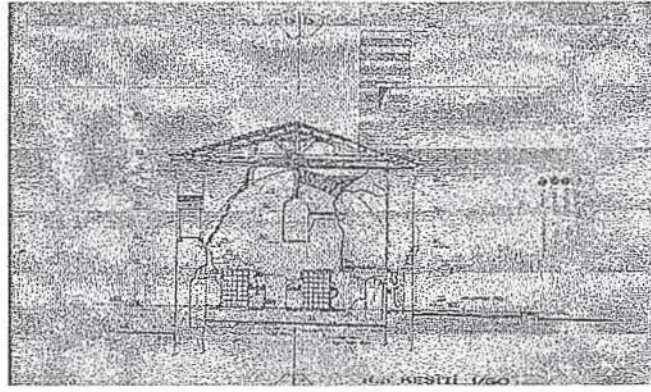
³⁸ E. Hakkı Ayverdi, *a.g.e.*, II/3, s. 7-74, şek. 985

haziresinin temizlenmesi ve açığa çıkarılacak mezar taşlarının belgelenerek sergilenmesi en büyük dileğimizdir.

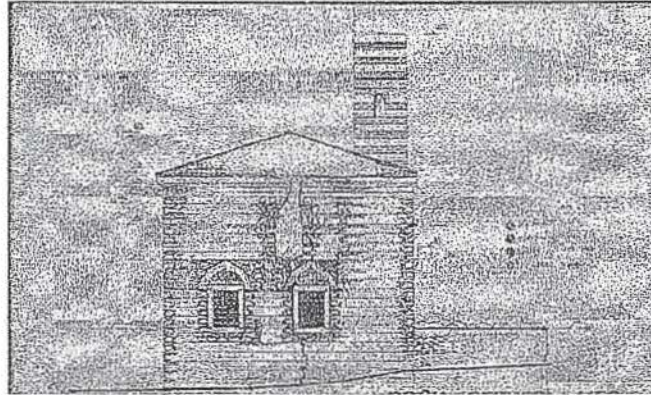
Resimler ve Çizimler (Mustafa ÖZER)

Çizim 1

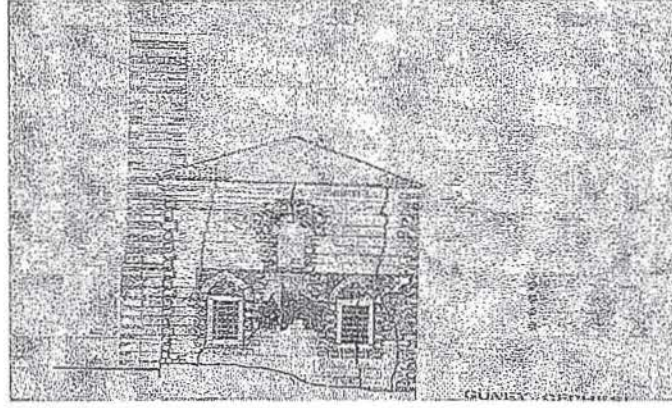

Çizim 2

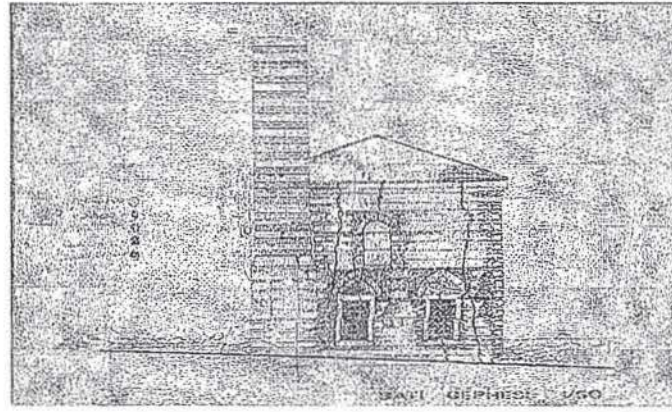

Çizim 3

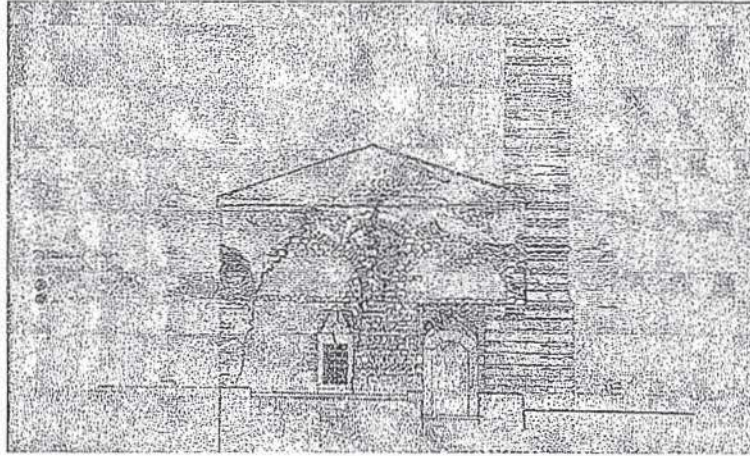

Çizim 4

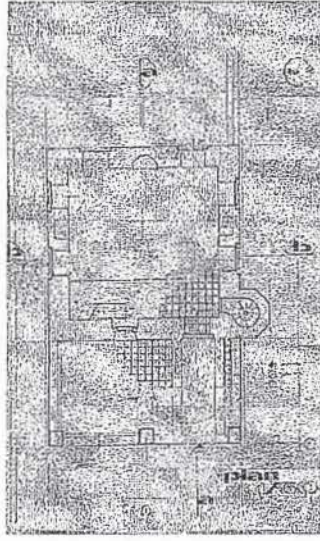

Çizim 5

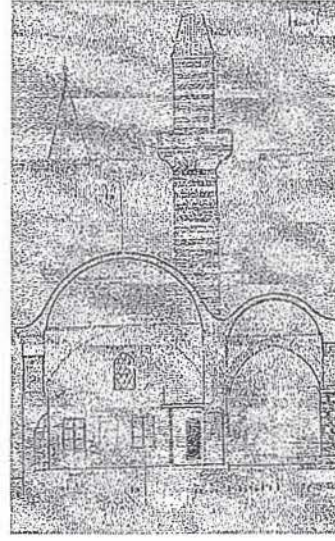

Çizim 6

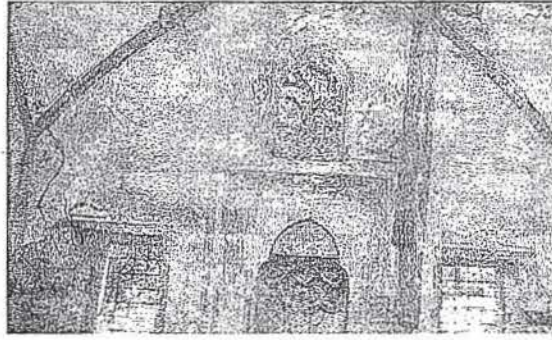

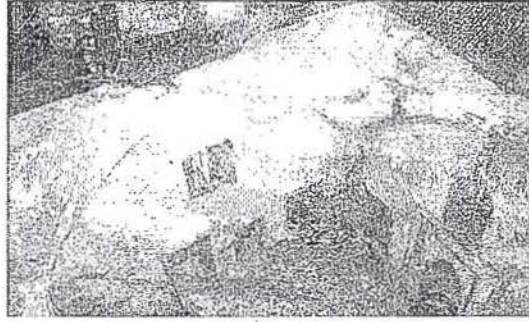
Çizim 7

Çizim 8

Resim 1

Resim 2